

Talajtani Enciklopédia (Encyclopedia of Soil Science)

(Marcel Dekker, New York–Basel, 2002, ISBN 082470634)

Megdöbbenő méretű, monumentális munka. Ennek érzékeltetésére csak néhány – nem kifejezetten tudományos – adat: a több mint 1500 oldalas, 7 cm vastag, 3,5 kg súlyú könyv 15-tagú nemzetközi szerkesztőbizottságnak, 47 témaszerkesztőnek, 400 (!) szerzőnek, s mindenekelőtt természetesen RATTAN LAL professzornak (Ohio State University, USA), mint főszerkesztőnek, lenyűgöző vállalkozása. Az informatika forradalmi fejlődésének mai rohanó világában különösen nagy figyelmet kelt és tiszteletet ébreszt egy ilyen, a régebbi idők monumentális enciklopédiáinak (lásd Encyclopedia Britannica, Brehms stb.) és lexikonjainak (lásd Révai Lexikon, Magyarország Nagy Lexikonja stb.) méreteit közelítő, s törekvéseit, hangulatát tükröző munka. Öröm, hogy mégis voltak hasonló vállalkozások a közelmúltban, hogy csak a „Fertilizer Guide for the Tropics and Subtropics” (de Geus, 1973), „Russell’s Soil Condition and Plant Growth” (Wild, 1988), „Handbook of Soil Science” (Sumner, 2000) című külföldi munkákat, vagy az ezekhez joggal felsorakozó két magyar munkát: a kétkötetes „Környezet- és Természetvédelmi Lexikon” (Láng, 2002), vagy a „Magyar Tudománytár” (Glatz, 2003) sorozatot említsem.

Lal „Talajtani Enciklopédiája” mégis hézagpótló és eredeti vállalkozás. A főszerkesztő a munka célját a mű előszavában azzal indokolja, hogy a „*talaj, mint multifunkcionális természeti erőforrás*” iránt az utóbbi években (ismét) nőtt, szélesebb körűvé és sokoldalúbbá vált a társadalmi érdeklődés”. Ő ezt a 21. század elejének 6 nagy nemzetközi kihívásával magyarázza: változatlanul és egyenlőtlenül nő a Föld 6 milliárdot meghaladó népessége; közel 800 millió ember él élelmezési bizonytalanságban; több mint 300 millió hektárnyi termőföldet pusztítanak, s még többet fenyegetnek káros talajdegradációs folyamatok; a következő 50 esztendőben az egy főre jutó mezőgazdasági termőterület mintegy 40 %-os csökkenésével kell számolni; nem sikerült korlátozni a klímára ható üvegházi hatású gázok mértékét; jelentős veszély fenyegeti az egyébként is korlátozott és földrajzilag roppant egyenlőtlenül eloszló édesvíz-készleteinket. Mindezek alternatíva nélküli parancsként fogalmazzák meg a korlátozott természeti erőforrásokkal történő ésszerű és átgondolt gazdálkodást, mint a *fenntartható fejlődés* egyik legfontosabb és nélkülözhetetlen elemét, ezen belül pedig a *racionális földhasználatot*. Mindez viszont csak akkor lehet kellőképpen céltudatos, rövid- és hosszú távra egyaránt tudományosan megalapozott, ha a *talaj, mint* legfontosabb – feltételesen megújuló – *természeti erőforrás* alapos ismeretére épül. A Talajtani Enciklopédia ehhez az ismeretanyaghoz képest enciklopédikus forrást nyújtani: a talaj természetéről, tulajdonságairól, a benne végbemenő anyag- és energiaforgalmi folyamatokról (fázis kölcsönhatások, abiotikus és biotikus transzport és transzformációk) és azok szabályozási lehetőségeiről;

a talaj sokoldalú természeti, gazdasági és társadalmi funkciójáról; az ésszerű talajhasználatról. Mégpedig nemcsak a tudományos körök, a talajtani szakember-társadalom számára, hanem – sőt elsősorban – a döntéshozók, politika teremtők, közvéleményformálók, illetve a tudásalapú társadalom minél szélesebb rétegei számára.

Fenti célok számos követelményt fogalmaznak meg egy enciklopédiával szemben, amelyek közül legfontosabbak a következők: legyen az korszerű, egzakt és pontos ismereteket nyújtó; logikus felépítésű, jól áttekinthető, világosan és egyértelműen megfogalmazott, közérthető, megfelelően illusztrált; könnyen, gyorsan és egyszerűen kezelhető; s nyújtson segítséget a részletek iránt bővebben érdeklődőnek további – specifikus – ismeretszerzéshez.

A Talajtani Enciklopédia sajátos átmeneti műfajt képvisel a lexikon, az értelmező szótár, a kézikönyv és a monográfia között. A talajtan és határterületeinek szakmai spektrumát teljességre törekvően igyekeznek lefedni. Mégpedig úgy, hogy a 350 „*címszót*” alfabetikus sorrendben adja közre, sajátosan vegyítve egy lexikon alfabetikus és egy kézikönyv tematikus elrendezését. Ez előny is (alfabetikusan könnyebb keresni egy-egy címszót), de hátrány is (nem érvényesül a „rokon” címszavak diszciplináris logikájának felépítése). A 350 alfabetikus sorrendben közreadott címszó felsorolását a könyv három belső borítólapján, valamint tartalomjegyzékében kétszer is megtalálhatjuk. A könyv listaszerűen közli a 47 témaszerkesztő, valamint a 400 szerző névsorát. Sajnos ezek között – véleményem szerint indokolatlanul – egyetlen magyar szakember neve sem szerepel. De hasonlóképp hiányoznak, vagy csak nagyon mérsékelt számban találhatók a közreműködők között közép-kelet-európai, skandináv, dél-európai, vagy fejlődő országokbeli szakemberek is. A „címszó-fejezetek” túlnyomó része – természetesen – USA-beli szerzők alkotása, de feltűnően sok az ausztrál és a kanadai társszerző is.

Egy-egy *címszó-fejezet* általában 3–6 oldal terjedelmű. A legrövidebb 2, a leghosszabb 12 oldalnyi. Ilyen terjedelmű pl. a Vertisolok-ról, valamint a talajdegradáció globális elterjedéséről írt szócikk. Egy-egy mozaik általában 1–2 ábrát (fényképet) és 1–2 táblázatot használ illusztrációként, a téma iránt részletesebben érdeklődők számára pedig 20–30 (3–60) forrásmunkát tartalmazó irodalomjegyzék nyújt értékes eligazítást. Ez a 350 címszó esetében összesen mintegy 500 ábrát (fényképet), 500 táblázatot és közel 10 ezer szakirodalmi forrásmunkát jelent (bár ez utóbbiak az egyes címszavak listái esetében igen nagyszámú átfedést, többszöri ismétlést tartalmaznak). A szócikkek törekedtek ugyan egy egységes szerkezetre (indoklás, jelentőség, definíció; okok, kialakulás, folyamatok, következmények; beavatkozás és szabályozás lehetőségei; kölcsönhatások), de ez – természetesen – nem mindig volt érvényesíthető. És nem is lett volna racionális. A szócikkek stílusa, fogalmazása, koncepciója, illusztráltsága, tudományos színvonala és közérthetősége egyaránt jelentős különbségeket mutat, ami egy ilyen sokszerzős munkánál érthető, s csak dicsérni lehet a főszerkesztő és a témaszerkesztők erőfeszítéseit és munkáját, hogy ez nekik ennyire is sikerült. Számomra legnagyobb hiányérzetet az illusztrációk kis száma, szemléletességének hiányosságai, valamint a színes technika teljes mellőzése jelentette, ami véleményem szerint nagymértékben korlátozza a mű enciklopédia értékét, tudományos ismeretterjesztő/népszerűsítő küldetésének eredményességét, hatékonyságát. Ez például néhány talajtípus leírásánál, térképnél különösen hiányérzetet okoz. Ilyen szempontból az előbbieken említett két magyar kiadvány sokkal színesebb, vonzóbb, szemléletesebb, enciklopédia funkciójának sokkal inkább megfelelő alkotás. Zavaró lehet az is, hogy a szócikkek irodalom-